

İNCƏSƏNƏT

UOT 792.03

ƏLİ QƏHRƏMANOV

RZA TƏHMASİB: MİLLİ TEATR VƏ KİNOMUZUN KORİFEY SƏNƏTKARI

Məqalədə görkəmli teatr və kino aktyoru, rejissor, respublikanın xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı Rza Abbasqulu oğlu Təhmasibin həyat və yaradıcılığında bəhs olunur. O, mənalı və ibrətamiz ömründə klassik teatrımızın ən layiqli sənət nümunələrini yaratmaqla həm teatrda, həm də kinoda zəngin mədəniyyətli obrazlarıyla tarixdə qalmışdır. "Ölülər" əsərində İsgəndər, "İblis", "Şeyx Sənan" əsərlərində İblis, Arif, Şeyx Sənan. "Ağa Məhəmməd şah Qacar" da Qacar, "Həyat" da Süleyman, "Yaşar" da İmamyar, "Lyubov Yarova-ya" da Koşkin, "Eskadranın məhvi" ndə Strijin, "Qaçaqqlar" da Karl Moor kimi yaratdığı obrazlar buna misal ola bilər. O, bu rollarıyla tamaşaçıların qəlbinə yol tapmış, "Ölülər", "Şeyx Sənan", "Sevil", "Özgə uşağı", "Madrid", "Vəfa", "Hacı Qara" kimi tamaşalar isə onun rejissorluq məharətinin ən layiqli nümunələrindən olmuşdur.

Görkəmli sənətkar milli kinomuzun tarixində də mühüm rol oynamış və "Səbuhi", "Arşın mal alan", "Bakının işıqları", "Mahnı belə yaranır", "Onu bağışlamaq olarmı?" filmlərinə də rejissorluq etmişdir. O, milli kinomuzun tarixində də əvəzolunmaz obrazlar yaratmış, "Fətəli xan" filmində Ağası xan, "Qanun naminə" filmində Qaloş rollarında da oynamışdır. Rza Təhmasib ömrünün son illərini pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, Azərbaycanda yeni rejissor və aktyor nəslinin yetişməsində mühüm və əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bütün bu məsələlər məqalədə geniş şəkildə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Rza Təhmasib, aktyor, rejissor, teatr, kino, pedaqoq, Dövlət Mükafatı laureatı.

Azərbaycan teatr sənətinin qüdrətli nümayəndələrindən biri, mənalı və ibrətamiz ömründə – həm teatrda, həm də kinoda onlarla obraz yaradan və zəngin mədəniyyətli obrazlarıyla tamaşaçıların qəlbində isti yuva quran görkəmli pedaqoq Respublikanın xalq artisti, professor, Dövlət mükafatı laureatı Rza Abbasqulu oğlu Təhmasibin (1894-1980) 125 yaşı tamam oldu. Onun pedaqoq, teatr və kino ömrünü göz önünə gətirəndə fikrimizin fəvqündə neçə-neçə obrazlar silsiləsi canlanır. Romantik, dramatik situasiyalı bu obrazlar dərin emosionallığı, yüksək intellektuallığı ilə fərqlənir. Bu qüdrətli sənətkarın yaratdığı ölməz surətlər tamaşaçıların qəlbini riqqətə gətirir, ona görünməmiş uğurlar qazandırır. Onun adı və sənəti Azərbaycan mədəniyyətinin tarixində dərin hörmətlə yad edilir.

Rza Abbasqulu oğlu Təhmasib 1894-cü ilin aprel ayının 20-də Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur. O, ilk təhsilini görkəmli Azərbaycan maarifçisi Məhəmməd Tağı Sidqinin "Məktəbi- tərbiyə" (Naxçıvan ziyalılarından Əziz Şərif, Ələkbər Qərib, Rza Təhmasib, Xəlil Hacılarov, Məhəmməd və Əli Xəlilovlar, Heydər Vəzirov, Əsəd Şeyxov, Məhəmməd Həsən və Rüşad Cəfərovlar, Hüseyn Cavid, Qasım Camalbəyov, Məhəmmədəli Sidqi, Rzaqulu Nəcəfov bu məktəbin ilk məzunlarından olmuşlar) məktəbində almışdır. Sənət aləminə maraq R. Təhmasibdə məktəbdə oxuduğu illərdən başlamışdır. Bu haqda görkəmli aktyor belə yazırdı: "1907-ci ildə həmin məktəbdə oxuyarkən Puşkinin ölümünə həsr olunmuş gecədə Qoqolun "Ölü canlar" əsərində Çiçikovun Nozdryovun evinə gəlməsi səhnəsini göstərirdik. Mən Çiçikov rolunu oynayırdım, özü də rusca. Bu mənim ilk rolum idi. Ümumiyyətlə, Naxçıvan mühitinin mənim yaradıcılıq həyatımda müstəsna rolu olub. Mən həmin illərdə Naxçıvanın həvəskar aktyorlar dərnəyində fəal iştirak edirdim. Rejissorumuz böyük istedad sahibi, komik aktyor Böyükxan Naxçıvanski idi" [4, s. 5].

Rza Təhmasib hələ ibtidai məktəbdə oxuduğu illərdə şeirə, sənətə, Azərbaycan, rus, dünya ədəbiyyatına maraq göstərir. Gənclik illərində Naxçıvanda, Tiflisdə və Bakıda təhsil aldığı vaxtlar isə o, dram dərnəklərində özünün səhnəyə olan həvəsini ləyaqətlə inkişaf etdirirdi. O günlər gənc Rzanın teatr ziyadə bir məhəbbətlə sevdiyi hamıya məlum idi. Onun gələcəyə böyük ümidlər verən bir istedad sahibi olacağı da aşkarlanırdı.

1909-cu ilin iyun ayında Azərbaycanın böyük aktyoru Hüseyn Ərəblinski 12 nəfər artistlə Naxçıvana qastrola gəldiyi zaman o, burada yerli dram dərnəyinin üzvləri ilə birlikdə Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Bəxtsiz cavan" əsərinin tamaşasını göstərir [1, s. 190]. Hüseyn Ərəblinski Naxçıvanda olduğu müddətdə yerli aktyorlarla, dram dərnəyinin üzvləri ilə söhbətlər aparır və onlara aktyorluq sənətinin rəngarəng sirlərini öyrədir. Onun böyük aktyorluq məktəbinin təsiri altında Rza Təhmasib, Həsən Səfərlı, Rza İsfəndiyarlı, Mırhəsən Mirişli və bir çox başqaları əbədi olaraq həyatlarını teatra bağlayırlar.

XX əsrin 10-cu illərində Naxçıvanda teatr o qədər şöhrətlənir ki, məktəblərdə müsəlman qızları tərəfindən də tamaşalar hazırlanıb nümayiş etdirilirdi. İncilərdən əvvəlki Azərbaycan teatrlarında aktrisalar yox idi. Qadın rollarını ya kişilər, ya da başqa millətlərdən olub, Azərbaycan dilini bilən aktrisalar ifa edirdilər. Buna görə də Naxçıvanda qadın truppasının tamaşası böyük ictimai əhəmiyyətə malik idi. 1912-ci ilin fevralında Naxçıvan rus-müsəlman məktəbində müsəlman qızları tərəfindən qadınlara məxsus Z. Hacıbəyovun ruscadan tərcümə etdiyi Y. Şvartsın "Qırmızı araqçın" tamaşası [9], fevral ayının 1-də Z. Hacıbəyovun "Evliykən subay" operettası və Böyükxan Naxçıvanskiyə nəzarəti altında Ə. Haqverdiyevin "Dağlan tifaq" faciəsi, "Kəbləyi Güzəməli" məzhəkəsi tamaşaya qoyulur. Həmin il N. Vəzirovun "Pəhləvani zəmanə" əsəri də yoxsul şagirdlərin xeyrinə olaraq göstərilir [1, s. 283]. Səhnə evlərdən gətirilmiş cecim, xalçalar, miz və səndəllər, lampa və şamdanlarla bəzədilir. Bu tamaşa haqqında H. Səfərlı xatirələrində yazır: "Tamaşadan 182 manat 50 qəpik pul toplanıldı. Bu tamaşadan toplanılan pulu əvvəlki tamaşalardan toplanılan pulla müqayisə etdikdə tamaşaçıların da artdığı nəzərə çarpır" [7, s. 203].

1917-ci ilin axırlarında Rəşid bəy Əfəndiyev Naxçıvanda qızlar məktəbinin müdiri olarkən, həmin məktəbin müəlliməsi Nazlı xanım Nəcəfova və Rza Təhmasibin köməkliliyi ilə məktəbli qızlardan ibarət dram dərnəyi təşkil edilir. Bu dərnəyin yaradılması o zaman cəhəlin qaranlıq yuvası olan Naxçıvanda görülməmiş tarixi bir hadisə idi. Bütün aktyorlar və qabaqcıl fikirlil ziyalılar dram dərnəyinə kömək edirdilər. Məşqlər həm dram dərnəyində, həm də Nazlı xanımın mənzilində aparılırdı.

1917-ci ilin noyabr ayının 12-də yalnız qadınlar üçün Ü. Hacıbəyovun "Arşın mal alan" musiqili komediyası R. Təhmasibin rejissorluğu ilə tamaşaya qoyulur [3, s. 42]. Həmin tamaşanın iştirakçıları Nazlı xanım Nəcəfova (1890-1976) və Süsən xanım Səfərova qeyd edirdilər ki, tamaşa zamanı zal tamaşaçı qadınlarla dolu idi. Tamaşada iştirak edən həvəskarlar öz rollarını yaxşı oynayırdılar. Həmin bu qadınlar truppasına aktyorlar rəhbərlik edirdilər. Rolları aşağıdakı qadınlar və qızlar – Soltanbəy – Süsən Sultanova, Cahan xala – Gövhər Kəngərli, Süleyman – Asya Məmmədəliyeva, Vəli – Xanım Vəzirova, Gülçöhrə – Dilbər Sultanova, Telli – Fatma Şeyxova ifa edirdilər.

1915-ci ildə şair Əliqulu Nəcəfov (Qəmküsar), (1880-1919) Naxçıvana Mirzə Cəlilin həm yaxın dostu, həm də yaxın nümayəndəsi kimi gəlir və tamaşaya qoymaq üçün özü ilə bərabər "Ölülər" əsərini gətirir. Burada o, Rza Təhmasiblə birlikdə gənc teatr həvəskarlarını ətrafına toplayaraq "El güzgüsü" adlı bir dram cəmiyyəti təşkil edir. Mühəribə şəraitində irticaçı qüvvələrin müxtəlif partiyalar adından çıxış etdiyi bir dövrdə "El güzgüsü" dram

cəmiyyəti siyasətdən kənar qalmayıb, günün daha aktual və siyasi məsələlərini nümayiş etdirir. “Rüşdiyyə” məktəbinin müəllimləri də bu dram cəmiyyətində daha fəal iştirak edirdilər.

Naxçıvan teatrının ən maraqlı hadisələrindən biri də “El güzgüsü” dram cəmiyyəti tərəfindən C.Məmmədquluzadənin “Ölülər” komediyasının tamaşaya qoyulması idi. Çünki, islam dininin dərin kök saldığı, hacıların, kərbəlayıların, məşədilərin bütöv tiplərinin “qalereyasının” düzəldilməsi mümkün olan Naxçıvanda “Ölülər” komediyasının tamaşaya qoyulmasına böyük bir cəsarət lazım idi. Ə.Qəmküsər və R.Təhmasib Naxçıvanda olduğu müddətdə təşkil etdiyi “El güzgüsü” dram cəmiyyətinin üzvləri ilə birlikdə 1917-ci il may ayında ikinci dəfə C.Məmmədquluzadənin “Ölülər” pyesini, bunun ardınca M.F.Axundovun “Molla İbrahimxəlil-kimyagər”, Ə.Haqverdiyevin “Bəxtsiz cavan”, N.Vəzirovun “Müsibəti – Fəxrəddin” əsərlərini də tamaşaya qoyurlar.

“Ölülər” əsəri ikinci dəfə tamaşaya qoyularkən tamaşadan 726 manat 36 qəpik pul toplanır. Əliqulu Qəmküsər və Rza Təhmasibin rejissorluğu ilə “Ölülər” əsərinin Naxçıvanda tamaşaya qoyulması böyük bir əlamətdar hadisəyə çevrilir. Həmin tamaşada R.Təhmasibin yaratdığı İsgəndər obrazı öz dövrünün açıq fikirli adamı kimi son dərəcə qüvvətli idi [7, s. 195]. Tamaşada Əliqulu Qəmküsər – Şeyx Nəsrullah, Rza Təhmasib – İsgəndər, Həsən Səfəri – Hacı Həsən, Əli Xəlilov – Mir Bağır ağa, Rza İsfəndiyarlı – Şeyx Əhməd, M.H.Mirişli – Nazlı, Qurbanəli Abbasov – Kərbəlayi Fatma rollarında çıxış etmişdilər. “Ölülər” tamaşası o zamanlı Naxçıvanın zülmətində parlayan işıq kimi təsirli çıxmışdı. Komediyanın tamaşaya qoyulması çox böyük bir tarixi hadisə idi. Lakin tamaşa mürtəce qüvvələri qəzəbləndirir. Ə.Qəmküsər və R.Təhmasib ruhanilərin təqiblərinə, hədəsinə və hücumlarına baxmayaraq M.Ə.Sabirin əsərlərindən də montajlar və meyxanalar hazırlayaraq səhnədə nümayiş etdirirdilər. 1917-ci ilin axırlarına kimi Əliqulu Qəmküsər və Rza Təhmasib tərəfindən müntəzəm sürətdə tamaşalar hazırlanırdı. 1917-ci ildə R.Təhmasib tərəfindən “Molla Cəbi” pyesi də tamaşaya qoyulur. M.Ə.Sabirin “Parta-part” adlı şeiri həmçinin bir neçə satırısı da əsərə əlavə edilir. tamaşanın sonuna qədər hər pərdə arası şerlər oxunurdu.

R.Təhmasib və Ə.Qəmküsərin rəhbərliyi ilə “El güzgüsü” dram cəmiyyəti tərəfindən verilən tamaşalarda daşnakların, xan, bəy və ruhanilərin siyasətləri tənqid və ifşa olunurdu. Ona görə də onlar “El güzgüsü” dram cəmiyyətinə qarşı mübarizələrini davam etdirərək onu bağlamağa nail olurlar. Lakin teatrın bağlanması uzun sürmür. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq Naxçıvan “Rüşdiyyə” məktəb müəllimlərinin təşəbbüsü ilə 1917-ci ilin payızında həmin məktəbin nəzdində yeni bir dram cəmiyyəti təşkil edilir. Bu dram cəmiyyəti “İmdad” adlandırılır. Mübarizə günü-gündən qüvvətlənirdi. Zəhmətkeşlərin, kəndlilərin varlı təbəqələrə qarşı açıq çıxışları bu cəmiyyətin fəaliyyətinə istiqamət verirdi.

1918-ci ilin mart ayının 26-da Naxçıvanda “İmdad” cəmiyyəti tərəfindən “Ölülər” əsəri yenidən tamaşaya qoyulur. Tamaşadan sonra ruhanilərin təhriki ilə bir dəstə nadan “İmdad”ın əşyası saxlanılan otağın qapısını açaraq teatra aid bütün əşyalara od vurub yandırmış, stolun üstündə isə bir məktub qoyub getmişlər. Orada deyilir: “Bir daha “Ölülər” əsərini tamaşaya qoysanız, özünüzü ölmüş bilin!” [3, s. 41]. “İmdad” cəmiyyətinin çıxışları daşnakların tör-töküntülərini bərk narahat etdiyindən bu cəmiyyəti dağıtmağa və tamaşaların göstərilməsinə mane olmağa başlayırlar. Onlar Kərim xana şikayət edirlər. Bu hadisədən sonra Naxçıvan şəhərinin hakimi Kərim xan “İmdad” dram cəmiyyətini bağlatmağa nail olur. Şəhər məktəbinin müəllimləri 1919-cu ildə “Ümid” adlı bir dram cəmiyyəti də təşkil edirlər. Bu dram cəmiyyəti iki tamaşa verə bilir. Bu tamaşalar Ü.Hacıbəyovun “Arşın mal alan” operettası və M.F.Axundovun “Hacı Qara” komediyaları idi [7, s. 208]. O dövrdə aktyorlar təqib olunur-

dular. Onlara tamaşa göstərməyə icazə vermirdilər. Buna görə də Naxçıvanın bir çox ziyalıları Əkbər Abbasov, Əkbər Namazov, Hacı Nəsirov, Teymur Qasımov, Rza Təhmasib, Əli Xəlilov, Rza İsfəndiyarlı, Həmid Mahmudov və başqaları zülm və zorakılığa dözə bilməyib Zaqafqaziyanın başqa şəhərlərinə köçüb gedirlər.

16 yaşında Tbilisidə “Müsəlman Artistləri İttifaqı”nın teatr truppasında fəaliyyətə başlayan R.Təhmasib 1920-ci illərdə Tiflis, İrəvan, Naxçıvan teatrlarında aktyorluq və rejissorluq edir. 1920-ci ildən isə bu müqtədir sənətkarın yaradıcılığı Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı ilə bağlı olmuşdur. O, burada 1920-ci ildən aktyor və rejissor, direktor və bədii rəhbər (1922-1924), 1937-1938-ci və 1953-1959-cu illərdə isə direktor kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Aktyor kimi yaratdığı İsgəndər (“Ölülər”), İblis və Arif (“İblis”), Şeyx Sənan (“Şeyx Sənan”), Qacar (“Ağa Məhəmməd Şah Qacar”), Süleyman (“Həyat”), Koşkin (“Lyubov Yarovaya”), Karl Moor (“Qaçaqqlar”) kimi rollar klassik teatrımızın ən layiqli sənət nümunələrindən olmuşdur. Rza Təhmasib Cəfər Cabbarlının əsərlərini səhnəyə qoymuş, müxtəlif rolları ifa etmişdir. Aydın, Elxan, Balas, Hacı Əhməd, İmamiyar, general-qubernator kimi Cabbarlı personajlarını xüsusi istedadla səhnədə canlandırmışdır. C.Məmmədquluzadənin “Ölülər” əsəri onun rejissor kimi formalaşmasında mühüm və əhəmiyyətli rol oynamışdır. “Şeyx Sənan” (1931), “Sevil” (1934), “Özgə uşağı” (1936), “Madrid” (1938), “Vəfa” (1943), “Hacı Qara” (1958) kimi tamaşaları Rza Təhmasibin rejissorluq məharətinin ən layiqli nümunələri idi.

Rza Təhmasib Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında çalışdığı müddətdə də Naxçıvan teatrı ilə yaradıcılıq əlaqəsi saxlamış, vaxtaşırı qastrola gəlmişlər. 1931-ci ildə Azərbaycan Dövlət Bədii Teatrı Naxçıvana qastrola gəlir. Truppanın tərkibində Tuqanov, Abbas Mirzə Şərifzadə, Ülvi Rəcəb, Rza Təhmasib, Hidayətzadə, Mirzəağa Əliyev, Rza Darablı, Mərziyə xanım, Qəmərxanım, Rza Əfqanlı, Məcid Şamxalov, Məmmədli Vəlixanlı, Mustafa Mərdanov, Əli Qurbanov və başqaları var idi. Onların bu qastrol zamanı göstərdikləri “Hamlet”, “Şeyx Sənan”, “Dəli Knyaz”, “Aydın”, “1905-ci ildə”, “Od gəlini” kimi tamaşalar hamını heyran qoymuşdu.

Cəfər Cabbarlı aktyor haqqında yazırdı: “Aktyor psixologiyasını gözəl bilməlidir. Yeni səhnə getdikcə zahiri gurultulardan, nümayişlərdən ayrılır. İnsanlığın daxili həyatına, onun mənəviyyatına, ruhuna girib, orada daimi bir hərəkətdə olan duyğular, çarpışmalar, mübarizələrlə uğraşır, bu gizli və rəngarəng həyatı bütün genişliyi ilə təhlil edib araya çıxarır. Aktyor bu mənəvi həyata yabançı qalmamalıdır” [2, s. 187]. C.Cabbarlının qeyd etdiyi kimi R.Təhmasib hər bir rolun şah damasını, həyat mayasını, fəlsəfi qayəsini tapmağı və inkişaf etdirməyi gözəl bacarırdı. Onun ifa etdiyi obrazlar çoxlu niyyətlərdə, əməllərdə, hərəkətlərdə təzahür tapırdı. O, bütün qüvvəsiylə Azərbaycan teatr sənətini inkişaf etdirməyə çalışırdı. Günəşin mülayim şüaları böyüdücü şüşədən keçərkən yandırmıq dərəcəsinə çatan kimi, Təhmasib yaradıcılığı da tamaşaçıların, sənətsevərlərin qəlbinə, şüuruna od salır. Bu odun gücündədir ki, Lunaçarskinin “Şahın bərbəri” əsərində adi bir rəiyyət olan Aristid haqqın adından danışır, ədalət mücahidinə, insan xilaskarına çevrilir.

Rza Təhmasib böyük miqyaslı, monumental yaradıcılığa malik idi. Lakin o eyni zamanda təfərrüat ustası idi. Kiçik bir əşyaya ani bir baxış, güclə seçilən və sevilən ifadə qüvvəsi kəsb edə bilirdi. Kişkinin tütün bükməyini və çəkməyini xatırlayın. Hacı Əhmədin çubuğunu, İmamiyarın müştüyünü, yaxud dindirilərək onun kibriti necə söndürdüyünü yada salın. Bu xırdalıklar aktyor tərəfindən, əlbəttə, böyük məqsəd-xarakter yaratmaq üçün fikri, ideyanı əyaniləşdirmək xatirinə edilirdi. Görkəmli sənətkarın rejissorluq fəaliyyətinə gəlincə, onların

nüsusiyyətini, ləyaqətini, həyatiliyini görmək daha münasib idi. R. Təhmasib Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında tamaşaya qoyulmuş "Hacı Qara", "Madrid", "Özgə uşağı", "Sevil", "Almaz" kimi tamaşaların rejissoru olmuşdur.

R. Təhmasib 1937-ci ildə Moskvada S. Eynşteyn və M. Kedrov kimi görkəmli sənət xadimlərinin rəhbərliyi altında Ümumittifaq Kinematografiya İnstitutunun rejissorluq fakültəsini bitirmiş və elə həmin il "Azərbaycanfilm" studiyasında "Ordenli Azərbaycan" sənədli filmi çəkmişdir.

Rza Təhmasibin bədii kino sahəsində ilk rejissorluq işi 1941-ci ildə çəkilişinə başladığı və 1943-cü ildə tamamladığı "Səbuhi" filmidir. Ancaq onun kinoda rejissor kimi ən uğurlu işi "Arşın mal alan" filmi olmuşdur. Bu filmə Ü. Hacıbəyovun fikrinə müvafiq səmimi lövhələrlə çəkilmiş, "Arşın mal alan" filmi kino xəzinəmizin ən parlaq incilərindəndir. R. Təhmasibin bu filmə əsl sənət ustası kimi bütün fikir və bacarığı aktyor sənətinin parlamasına yönəldilmişdir. Hacıbəyovun təsvir etdiyi surətlər üçün münasib aktyorlar seçməklə rejissorun filmin müvəffəqiyyətini daha da zənginləşdirmişdir. O, filmə Hacıbəyov əsərinin koloritini, sadə dilini, ruhundakı xəlqiliyi ustalıqla təcəssüm etdirə bilmişdir. Elə buna görə də film daim xarici ölkələrin ekranlarında da ardı-arası kəsilmədən nümayiş etdirilir. "Arşın mal alan" Rza Təhmasibin sənət bioqrafiyasına əlvanlıq, cazibədarlıq və zənginlik gətirmişdir. 1945-ci ildə kinorejissor Nikolay Leşşenko ilə birgə yaratdığı bu film SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Görkəmli sənətkar 1950-ci ildə A. Zarxi və M. Xeyfitslə birlikdə "Bakının işıqları", 1959-cu ildə Mikayıl Mikayılova birlikdə "Mahnı belə yaranır" filmlərinə quruluş vermişdir. Kinoda ilk sərbəst rejissor işi isə 1959-cu ildə istehsal olunmuş "Onu bağışlamaq olarmı?" filmi olmuşdur. 1947-ci ildə istehsal olunmuş "Fətəli xan" filmində Ağası xan rolunu ifa etmişdir. Kinomuzda onun ən layiqli aktyor işi isə "Qanun naminə" filmində yaratdığı Qaloş obrazıdır. Bu obraz öz xarakterinə və ifa üslubuna görə kino tariximizin nadir qəhrəmanlarındanır. Bu yaradıcılıq uğurları Rza Təhmasibin bacarıqlı bir kino xadimi olduğunu xarakterizə edə bilər. Təhmasib tərcümə işi ilə də məşğul olmuşdur. O, K. Stanislavskinin "İncəsənət mənim həyatım", A. Ostrovskinin "Günahsız müqəssirlər", D. Furmanovun "Çapayev" əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

Rza Təhmasib ömrünün son illərini pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, Azərbaycanda yeni rejissor və aktyor nəslinin yetişməsinə mühüm və əhəmiyyətli rol oynamışdır. Gənclik illərində o, Bakı Teatr Texnikumunda, 1946-cı ildən isə Azərbaycan Dövlət Teatr (İncəsənət) İnstitutunda pedaqoji fəaliyyət göstərmiş və professor kimi çalışmışdır. Bu görkəmli sənətkarın aktyorluq məharəti həm rejissorluq, həm də müəllimlik sahəsində ona gərək olur, böyük kömək göstərirdi. Özü aktyor olduğu üçün o, aktyorlarla işləməyi, onların dilini tapmağı yaxşı bacarırdı. O, aktyor sənətinin həm təcrübəsini, həm də nəzəriyyəsini mükəmməl bildiyi üçün gənc aktyorları gözəl tərbiyə edirdi. O yeni rejissor və aktyor nəslinin yetişməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. Onun yetirdiyi aktyorlardan bir çoxu dövlət mükafatına layiq görülmüş respublikanın adlı-sanlı sənətkarlarıdır.

Rza Təhmasibin həm teatr, həm kino, həm də pedaqoji sahədə çəkdiyi əmək göstərdiyi gərgin fəaliyyət öz səmərəsini vermişdir. O, Azərbaycanın teatr və kino sənətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə 1946-cı ildə "Azərbaycan SSR Əməkdar incəsənət xadimi" fəxri adı almış və SSRİ Dövlət Mükafatı laureatı olmuşdur. 1964-cü ildə "Azərbaycan SSR Xalq artisti" fəxri adına layiq görülmüş, "Şərəf nişanı" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Tamaşaçılar, sənətsevərlər və müdrik xalqımız onun səmərəli fəaliyyətini yüksək qiymət

mətləndirmiş və hazırda da qiymətləndirir. Onun haqqında neçə-neçə monoqrafiya, dissertasiya yazılmış və yenə də yazılmaqdadır. Görkəmli sənətkarın həyat və fəaliyyətinin hər tərəfli, genişliyi ilə araşdırılıb gələcək nəsillərə örməyə etmək isə bugünkü sənətinin vətəndaşlıq borcudur. Milli teatrımızın inkişafında bu sənət fədaisinin genişmiqyaslı rejissorluq, aktyorluq fəaliyyəti bütöv bir əsrin sənət tarixinin parlaq səhifələrini təşkil edir. Görkəmli sənətkar Rza Təhmasib 1980-ci ilin 14 fevralında Bakı şəhərində əbədiyyətə qovuşmuşdur. Qədirbilən xalqımız və onun yetirmələri bu görkəmli sənətkarı unutmur, həmişə fəxrli onu yad edirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan teatrının salnaməsi: 2 cildə. 1 c., Bakı: Azərneşr, 1975, 584 s.
2. Cəfərov C. Azərbaycan Dram Teatrı (1873-1941). Bakı: Azərneşr, 1959, 417 s.
3. Xəlilov Ə. Naxçıvan Teatrının tarixi. Bakı: ATC, 1964, 93 s.
4. Məmmədov C. Rza Təhmasib. Bakı: Azərneşr, 1966, 295 s.
5. Naxçıvan Teatrının salnaməsi. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 739 s.
6. Təhmasib T. Rza Təhmasib. Bakı: MBM, 2005, 272 s.
7. "İncəsənət" almanaxı. Bakı: Elm, 1950, s. 194-219.
8. "Açıq söz" qəz., 1917, 2 iyun.
9. "Bakı" qəz., 1912, 16 fevral.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: a.qehremanov@yahoo.com

Ali Gəhrəmanov

RZA TAHMASIB: CORYPHEAUS OF NATIONAL THEATER AND CINEMA

The article deals with life and creativity of prominent theater and film actor, director, People's Artist of the Republic, USSR State Prize laureate Rza Abbasgulu oğlu Tahmasib. He survived in history and in the cinema as well as in his cinema-rich manners, creating the most desirable art examples of our classical theater in his meaningful and exemplary life. In the works of the Dead, Iblis, Arif, Sheikh Sanan, Agha Mohammedshah Gajar, Suleyman in "Life", Imamyar in "Yasar", "Koshkin in" Lyubov Yarovaya "in the works of Alexander, "Iblis" and Sheikh Sanan, An example of this is the image created by Strigin in the "Eskadra's Destruction" and by Karl Moor in the "Fugitives". In the "Oluler" works, Isgandar, "Iblis", In the works of Sheikh Sanan, Iblis, Arif, Sheikh Sanan, in Agha Mohammad shah Qajar, Qajar, in "Hayat" Suleyman, in "Yashar" Imamyar, here are some examples of Koschkin in "Lyubov Yarovaya", Strijin in "Eskadran's Destruction" and Karl Moor in "Qachaqlar". He played the role of spectators in these roles, and his performances, such as "Oluler", "Sheikh Sanan", "Sevil", "Ozge ushakh", "Madrid", "Vafa" and "Haji Kara", were one of the most successful examples of his directorial skill. The prominent artist has also played an important role in the history of our national cinema and has also directed films such as "Sabuhi", "Arishn mal alan", "Bakının işıqları", "Mahnı bele yaranır", "Onu bağışlamaq olarmı?". He has also created an indispensable image in the history of our national cinema, playing Aghasi

khan in "Fatali khan" and "Galosh" in "Qanun namine". Rza Tahmasib has been engaged in pedagogical activity for the last years of her life, has played an important role in the development of a new director and actor generation in Azerbaijan. All these issues are widely reflected in the article.

Keywords: *Rza Tahmasib, actor, director, theater, film, educator, state prize laureate.*

Али Гахраманов

РЗА ТАХМАСИБ: КОРИФЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ТЕАТРА И КИНО

Статья посвящена жизни и творчеству выдающегося актера театра и кино, режиссера, народного артиста республики, лауреата Государственной премии СССР Рза Аббасгулу оглу Тахмасибу. В своей содержательной и поучительной жизни он создал наиболее достойные образцы классического театра. Как в театре, так и в кино он вошел в историю с богатыми и нравственными образами. Примером могут послужить образ Искендера в «Мертвецы», «Иблис», Иблис, Ариф, Санан в повести «Шейх Санан», Гаджар в «Ага Мухаммедшах Гаджаре», Сулейман в «Хаям», Имамьяр в «Яшаре», Кошкин в «Любовь Яровой», Стрижин в «Разрушения эскадры» и Карл Моор в «Беглецах». Своими этими ролями он нашел путь в душу зрителей, а произведения «Мертвецы», «Шейх Санан», «Севиль», «Чужой ребенок», «Мадрид», «Вафа», «Гаджи Кара» являлись одним из лучших примеров его режиссерских навыков.

Выдающийся художник также сыграл важную роль в истории нашего национального кино и был режиссером фильмов «Сабухи», «Аршин мал алан», «Бакинские огни», «Так сочиняется песня», «Можно ли его простить?» Он также создал бесценные персонажи в истории нашего национального кино, сыграл роль Агаси хана в «Фатали хане», а в фильме «Именем закона» он также сыграл образ Галоша. В последние годы своей жизни Рза Тахмасиб занимался педагогической деятельностью, сыграл важную и значительную роль в развитии нового поколения режиссеров и актеров в Азербайджане. Все эти вопросы широко отражены в статье.

Ключевые слова: *Рза Тахмасиб, актер, режиссер, театр, кино, педагог, лауреат государственной премии.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtəgin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 04.06.2019
Son variant 16.09.2019